

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Книга Психология

Том 103

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA "ST. KLIMENT OHRIDSKI"

FACULTE DE PHILOSOPHIE

Livre Psychologie

Tome 103

ЭКСПЛИЦИТНИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ И ИМПЛИЦИТНИ НАГЛАСИ КЪМ МЮСЮЛМАНИТЕ: ВРЪЗКА МЕЖДУ ЭКСПЛИЦИТНИ И ИМПЛИЦИТНИ НАГЛАСИ

ЙОХАНА БЕРТРАМ, ЙОХАН Е. ШНАЙДЕР И АНСАФ ЕВАЙВИ*

Йохана Бертрам, Йохан Е. Шнайдер и Ансаф Евайви. ЭКСПЛИЦИТНЫЕ МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ДЛЯ ПРЕДРАССУДКОВ И ИМПЛИЦИТНЫЕ АТТИТЮДЫ К МЮСЮЛЬМАНАМ: СВЯЗЬ МЕЖДУ ЭКСПЛИЦИТНЫМИ И ИМПЛИЦИТНЫМИ АТТИТЮДАМИ

В настоящей статье представлены результаты исследования о взаимосвязи предрассудков в отношении людей из мусульманских стран, аттитюдов к нелегальной иммиграции и авторитаризма среди студентов в Германии. Была оценена и мотивация участников контролировать своих предрассудочных реакций. Исследование комплексное и было осуществлено в несколько отдельных этапов, чтобы покрыть все переменные и взаимосвязи, которые являются предметом исследования. В статье представлены не только результаты, но и наши идеи о будущем исследований и анализа проблемной области.

Johanna Bertram, Johann F. Schneider, and Ansaf Ewaiwi. EXPLICIT QUESTIONNAIRE MEASURES OF PREJUDICE AND IMPLICIT ATTITUDES TOWARD MUSLIMS – ON THE RELATION BETWEEN EXPLICIT AND IMPLICIT ATTITUDES

The present paper presents results of research of the relationship between prejudices towards people from Muslim countries, attitudes towards illegal immigration and authoritarianism among students in Germany. The motivation of participants to control their own prejudice based reactions was also measured.

---

* *Johanna Bertram, Johann F. Schneider, and Ansaf Ewaiwi – Saarland Univeristy, Germany*

The research design is complex and was conducted at several separate stages in order to cover all variables and interrelations which are the object of research. This paper presents not only the obtained results but also our ideas for further research and analysis of the problem area.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Проучването съчетава класическите методи за измерване на обществените нагласи с една процедура за афективно стимулиране като подход за оценка на предразсъдъците от различни гледни точки. Това е важно, защото голяма част от международната литература в областта на предразсъдъците е базирана главно на самооценъчни въпросници, които са податливи на социално-желателно и политически „коректно“ отговаряне. Релевантно в случая е различието между експлицитно и имплицитно изразяване на предразсъдъците. Имплицитните показатели се очаква да бъдат по-малко податливи на отговори, основани на пристрастия и съображения от гледна точка на социалната желателност.

Предоставените изследователски данни са основани на установените отношения между авторитаризма и предразсъдъците (Altemeyer, 1981, 1988, 1996). Изборът на експлицитни показатели е мотивиран от последните научни открития, показващи, че лицата с високо равнище на авторитаризъм са склонни към негативизъм спрямо легалните и нелегалните имигранти и са склонни да възприемат исляма като заплаха за вътрешната сигурност (Larsen, Krumov, Le, Ommundsen, Van der Veer, 2009; Schneider & Hiber, 2007, 2010). Мнозинството от германците смятат, че мюсюлманите са фанатични, склонни към насилие, антидемократични и нетолерантни (Pew Global, 2006). В първата част на статията се представя теоретично проблемът за експлицитни и имплицитни нагласи. Специално внимание е обърнато на теорията и измерването на имплицитните предразсъдъци. Емпиричният раздел има за цел да проучи връзката между различните показатели за предразсъдъците и опосредствания ефект на мотивацията за контрол на реакциите, базирани на предразсъдъци.

2. ТЕОРЕТИЧНА ПОСТАНОВКА

Нагласите са дефинирани като предразположеност към действие спрямо специфичен обект (Rosenberg & Hovland, 1966). Това определение внушава, че нагласите не са пряко наблюдаеми като могат да бъдат реконструирани чрез измерване на реакциите към различни стимули. Rosenberg и Hovland (1966) предлагат три компонента от споменатата реакция: емоционален, когнитивен и поведенчески. Емоционалният компонент описва емоционалната реакция към обекта на нагласата и може да бъде оценен чрез запитване на индивида колко силно харесва или не харесва обекта. Физиологични показатели, като кръвно налягане или електродермална реакция също може да се

прилагат. Когнитивният компонент, който включва възприятия, представи и вярвания към обекта на определена нагласа, често се оценява чрез запитване на индивидите. Поведенческият компонент, който представлява начин на действие на индивида спрямо обекта на определена нагласа, може да бъде наблюдаван. Това разграничение между трите атитюдни компонента може да бъде полезно за разбирането на стереотипите, предразсъдъците и дискриминацията в контекста на социалните групи. Предразсъдъкът може да се разбира като афективен компонент на един атитюд, стереотипите като когнитивен компонент, а социалната дискриминация като поведенчески аспект на атитюда към социалните групи (Kessler и Mummendey, 2008; Hewstone, Stroebe&Jonas, 2008).

2.1. Имплицитни и експлицитни нагласи

Преди всичко е необходимо да се отбележи, че Devine (1989) прави разлика между автоматични и контролни процеси при активацията на атитюда. Според нея автоматичните процеси са повлияни от културните стереотипи, които хората започват да заучават по време на ранното детство, като културно наследство. Контролираните процеси се влияят от лични вярвания, които произтичат от по-късните епизоди на научаване в развитието. Това е причината, поради която автоматичните културално опосредствани аспекти вземат превес при срещата с един атитюден обект, съществуват по-дълго, имат по-дълга история и следователно достъпът до тях е по-бърз. Автоматичните компоненти на атитюдите не се нуждаят от съзнателни процеси, за да бъдат активирани, като просто присъствието на атитюдния обект може да е достатъчно.

Според Devine (1989) всички хора имат предразсъдъци, но не е задължително предразсъдъците да причиняват дискриминация. Контролираните процеси могат да интерферират с автоматичните, да активират атитюд и съответното поведение, но те се нуждаят от активно съзнателно отношение, за да възникнат. Моделът (MODE), предложен от Fazio (Fazio&Towles-Schwen, 1999), съгласно който мотивацията и възможността се третират като детерминанти на поведението, разграничава автоматично активираните и съзнателните процеси при атитюдите и обяснява влиянието им върху човешкото поведение. Fazio и Towles-Schwen (1999) предполагат, че решенията и поведението зависят от индивидуалната перцепция и могат да бъдат повлияни чрез два режима на обработка. От една страна, чрез спонтанен процес с автоматично активиране на атитюда, и от друга страна, чрез съзнателно използване на наличната информация. Атитюдът към един обект може да се задейства от самото възприемане на този обект. Атитюдът, активиран по този начин, служи като перцептуален филтър. Така автоматично активираните нагласи могат да повлияят поведението, без лицето да осъзнава активирания атитюд. Колкото по-достъпен е един атитюд,

толкова по-голямо е влиянието му върху поведението, защото наблюдаваната информация и атрибуциите се съгласуват в активирания атистюд. Fazio и Towles-Schwen (1999) предполагат, че атистюдите могат да бъдат активирани с различна сила, опосредствани от достъпността на атистюда. Преднамереният процес се основава на преработването на информацията, при което лицата използват наличната информация и наблюдават специфичните характеристики на обекта. Появата на автоматични процеси се определя от мотивацията на човека и възможността за използване на преднамерени процеси. Докато няма мотивация или възможност за преработване на информацията, лицето ще се ръководи от автоматично активирани процеси (Fazio&Towles-Schwen, 1999).

Нагласата на човек към едно конкретно действие играе посредническа роля за автоматично активиране на поведенчески тенденции. Спонтанни и преднамерени процеси могат също да възникват заедно и да се допълват взаимно (Fazio&Towles-Schwen, 1999). Devine (1989), Fazio и Towles-Schwen (1999) постулират един автоматичен компонент на атистюда (имплицитен атистюд) и един контролиран (наречен експлицитен атистюд). McConnell, Rydell, Strain, Mackie описват имплицитните нагласи като оценки, които не са пряко достъпни и тяхното активиране не може да бъде контролирано. Експлицитните нагласи са определени като оценки, които могат да бъдат съобщени като техният израз може да се контролира (McConnell, Rydell, Strain, & Mackie, 2008). И двете, имплицитните и експлицитните нагласи, могат да предскажат поведението (Fazio, Jackson, Dunton, & Williams, 1995; Dovidio, Kawakami, Johnson, Johnson & Howard, 1997), но те често се различават един от друг (Fazio&Olson, 2003). Дали чрез експлицитен или имплицитен атистюд се прогнозира поведението, зависи от мотивацията и възможността да се използват преднамерени процеси. Когато мотивацията или възможността за използване на преднамерена обработка са ниски, по-скоро имплицитният атистюд прогнозира поведението. За сметка на това, експлицитният атистюд е по-добър за прогнозиране на поведението, когато мотивацията или възможността за използване на преднамерена обработка са високи (Fazio&Olson, 2003). Ето защо мотивацията и възможността могат да бъдат причина за разлики в оценката на имплицитни и експлицитни нагласи (Fazio&Olson, 2003).

2.2. Измерване на експлицитни и имплицитни нагласи

2.2.1. Експлицитни показатели за предразсъдъци

Авторитарният личностен подход, описан от Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson, и Sanford, (1950), представя предразсъдъка като генерализиран негативен атистюд към групи, които се възприемат като застрашаващи социалния контрол, ред, единство и стабилност (Duckitt, 2006). Хората, които не се толерират от една малцинствена група, не се толерират и от другите.

Възприеманата заплаха изглежда е основното, свързано с негативното отношение извън групата (Riek, Мания&Gaertner, 2006). Авторитарните личности са склонни да виждат по-голяма заплаха в лицето на легалните и нелегалните имигранти и да проявяват по-агресивна реакция спрямо тях, в сравнение с хората, показващи ниско равнище на авторитаризъм (Funke, 2003, 2005; Huddy, Feldman, Taber, & Lahav, 2005).

Авторитаризмът, първоначално измерен чрез популярната F скала, се разглежда като основен детерминант на предразсъдъците. Altemeyer (1981, 1988, 1996) усъвършенства конструкта и развива еднодименсионална скала за „десен“ авторитаризъм (RWA), оценяваща трите черти на авторитарно подчинение, авторитарна агресия и конвенционализъм. Тези характеристики са определени както следва (Altemeyer, 1981): 1) Авторитарното подчинение – висока степен на подчиняване на авторитети, които се възприемат като установени и легитимни в обществото, в което индивидът живее; 2) Авторитарна агресия – обща агресивност, насочена срещу различни хора, които са възприемани като санкционирани от установените институции; (3) Конвенционалност – висока степен на спазването на социалните конвенции, които се възприемат като одобрени от обществото и установените органи. В настоящото проучване ние използваме елементите, посочени от Funke (2003, 2005), които могат да измерват отделни компоненти на RWA. Според Funke (2005) авторитарната агресия може да се разглежда като централен елемент на авторитаризма, прогнозиращ враждебност към чужденците, политическа нетолерантност и агресивност. В последните проучвания, ние открихме съществена взаимовръзка между скалата RWA и експлицитните негативни нагласи към нелегалните имигранти и мюсюлмани (Schneider&Hiber, 2007, 2010).

2.2.2 Имплицитни показатели за предразсъдъците

Имплицитните показатели за предразсъдъци дават възможност за оценка на предразсъдъците и нагласите, без да се задават директни въпроси за тях (Fazio&Olson, 2003). Идеята, стояща зад тези показатели, е, че лицата не могат да влияят върху отговорите си и че последиците от социалната желателност и други стратегии за отговор са редуцирани (виж Degner, Wentura & Rothermund, 2006).

Имплицитните нагласи се измерват чрез експериментален дизайн, подобно на задачата за афективно индуциране (Fazio, Джаксън, Dunton и Уилямс, 1995; Fazio, Sanbonmatsu, Пауъл и Kardes, 1986) или Имплицитно асоциативния тест (IAT, Грийнуолд, Макгрий&Schwartz, 1998), без участниците да знаят, че се провежда подобно измерване. Тези мерки са съсредоточени върху нагласите, които автоматично се активират чрез излагане на атитюдния обект.

De Houwer и Moors (2007) определят имплицитните показатели като „резултати на измерването, основаващи се на процеси, които са неконтролирани,

непреднамерени, автономни, целево независими, изцяло стимулно активирани, несъзнателни, ефикасни или бързи“ (с. 192). Те възприемат „имплицитно“ като синоним на „автоматичен“ и описват имплицитните показатели като измерване на конструкт чрез оценка на автоматични процеси (De Houwer и Moors, 2007).

Все пак, фактът, че представянето на атитюдния обект предизвиква определена нагласа в лицето, не трябва да води до предположението, че човек не осъзнава тази нагласа (Fazio & Olson, 2003). Fazio и Olson (2003) твърдят, че имплицитните нагласи не могат да се определят като несъзнателни, само защото те често се различават от експлицитните нагласи. По този начин, Fazio и Olson (2003) както и De Houwer и Moors (2007) предлагат да не се прави разграничение между имплицитните и експлицитните нагласи, а вместо това между имплицитните и експлицитните измервания на нагласи. Участниците може да не са запознати с автоматичната активация на нагласата, когато участват в имплицитно измерване, но те може да са наясно с атитюда сам по себе си (Fazio & Olson, 2003).

Имплицитен асоциативен тест. Имплицитният асоциативен тест (IAT) е разработен от Greenwald, McGhee и Schwartz за оценка на асоциативната сила между два целеви конструкта и две атрибутивни дименсии чрез компютърноадминистрирана задача. Когато се прилага по отношение на измерването на междугруповите нагласи, двете целевите понятия могат да бъдат например черно-бяло като атрибутивните дименсии обикновено са приятно срещу неприятно (Greenwald, McGhee & Schwartz, 1998).

IAT се състои от пет последователни цикъла. Най-напред от участниците се иска да определят серия от имена като типични за бели хора или типични за чернокожи. Като следваща стъпка, от участниците се иска да натиснат определен бутон, например „С“, за да маркират дадено име като типично за бял човек и друг бутон, например „М“, когато съответното име, според тях е типично за чернокож. В следващата последователност участниците трябва да категоризират прилагателни със същите бутони, които са използвани в първата редица; бутона „С“ сега се използва за идентифициране на приятни прилагателни, а бутон „М“ за неприятните прилагателни. Двете поредици на целевата и атрибутивната презентация са последвани от комбинирана задача, по време на която участниците категоризират имена и прилагателни. В тази последователност бутонът „С“ ще бъде използван за идентифициране на имена на чернокожи и приятни прилагателни, а бутона „М“ за идентифициране на имена на бели и за неприятни прилагателни. В четвъртата редица целевите понятия се обръщат; бутонът „С“ вече идентифицира имена на бели, а бутона „М“ на чернокожи. В пета редица има нова комбинирана задача, където, бутон „С“ се използва за категоризиране на имена на бели и приятни прилагателни а бутона „М“, за категоризиране на имена на чернокожи и неприятни прилагателни (вж. Грийнуолд и др., 1998).

За да се оценят имплицитните нагласи, се анализират латентните отго-

вори на редица три и пет. Лице, което има негативна нагласа към чернокожи, трябва да отговоря по-бързо при комбинацията от имена на чернокож и неприятни прилагателни, както и от имена на бял и приятни прилагателни, в сравнение с комбинацията имена на чернокож – приятни прилагателни и имена на бели – неприятни прилагателни (Olson, & Fazio, 2003 г.). По време на имплицитно асоциативния тест интересуващите ни категории са винаги очевидни за участниците, като от тях се иска експлицитно да категоризират определени айтеми. По този начин IAT може да се разглежда като категориално-базиран имплицитен показател за атитюда (Olson & Fazio, 2003).

Афективно индуциране. Fazio, Sanbonmatsu, Powell и Kardes са първите, които използват индуциращата процедура за проучване на автоматичните нагласи. Тяхната задача за афективно стимулиране осигурява информация за степента, до която понятията се активират автоматично, като така се улеснява отговора по отношение на целевия обект (Fazio, Sanbonmatsu, Powell, & Kardes, 1986). Те използват думи като стимули и ги показват за 200 ms на екрана на компютъра, последвана от 100 ms пауза, която след това е заменена от целево прилагателно, на което участника трябва да реагира. Задачата на участниците е да категоризират целевия обект според неговата валентност. От тях се иска да натискат бутон за положителна или отрицателна валентност. По време на експеримента никога не се споменава, че ще бъдат оценявани атитюдите (Fazio, Sanbonmatsu, Powell, & Kardes, 1986).

Със задачата за афективно стимулиране Fazio и сътрудници (1986) искат да проучат в каква степен представянето на стимул (думи) улеснява отговора на целта (прилагателни). Идеята им е, че представянето на атитюдния обект като стимул ще предизвика асоциации с този обект, който след това трябва да бъде в по-голяма степен достъпен. Когато този стимул е последван от цел със същата валентност, е необходимо по-слабо допълнително активиране, за да се отговори на тази цел като по този начин отговорът трябва да бъде по-бърз в сравнение със стимулно-целевите комплекси с различни валентности (Fazio, Sanbonmatsu, Powell, & Kardes, 1986).

Със задачата за афективно стимулиране, атитюдът на лице към един атитюден обект може да бъде оценен чрез анализ на улесняването на отговора за положителни срещу отрицателни прилагателни (Fazio, Jackson, Dunton & Williams, 1995). По-високата степен на улеснение за положителни, в сравнение с негативни прилагателни, показва един положителен атитюд, а една по-висока степен на улеснение за негативните прилагателни, в сравнение с положителни, показва един негативен атитюд. Задачата за афективно стимулиране работи, когато се приложат снимките като стимули и/или цели (Вж. Fazio, Jackson, Dunton & Williams, 1995, Carroll & Young, 2005; Averó & Calvo, 2006).

За оценка на етническите нагласи, задачата за афективно индуциране изглежда обещаващ метод, защото участниците не осъзнават чувствата си към

етнически групи или не желаят да изразят нагласите си. Със задачата за афективно индуциране етническите нагласи могат да бъдат оценени, без за тях да бъде питано експлицитно, така че участниците не е нужно да осъзнават, че се измерват нагласите им (Fazio et al., 1995).

За оценката на междугруповите нагласи се прилагат прототипи от две или повече (етнически) категории/групи. Важно е да се отбележи, че със задачата за афективно индуциране отговорите са свързани с един прототип от категория и, че участникът не трябва да категоризира този прототип (Olson & Fazio, 2003). Задачата за афективно индуциране може да се счита за базирана на прототип показател за атитюдите (Olson & Fazio, 2003).

Различните имплицитни показатели корелират в ниска степен и имат ниска надеждност (Fazio & Olson, 2003). Както вече беше посочено по-горе, задачата за афективно индуциране може да се разглежда като базиран на прототип показател, тъй като лицата отговарят на отделни прототипи от категория без да се назовава категорията или без да се налага да я категоризират. IAT се основава на предположението, че две категории, които са свързани в съзнанието, могат по-лесно да се представят от един бутон за съвместен отговор, в сравнение с две категории без всякаква връзка (Greenwald & Nosek, 2001). В IAT названието на категорията винаги присъства по време на измерването (Olson & Fazio, 2003).

Основната разлика между IAT и задачата за афективно индуциране се очертава като категориална срещу прототип ориентация на тези показатели, което от своя страна се очертава като причина за различните резултати при сравнението на IAT и афективното стимулиране. Olson и Fazio например установяват по-висока корелация между двата показателя, когато искат от участниците да категоризират прототипи по време на задачата за афективно стимулиране. Те допускат, че афективното индуциране е по-предикативно за поведение в ситуации, които не водят до етническа категоризация. IAT трябва да бъде по-надежден в ситуации, провокиращи категоризация (Olson & Fazio, 2003).

2.3. Различия между имплицитните и експлицитните показатели за нагласите

Чрез оценяване на стереотипи и предразсъдъци Fazio и Olson установяват, че корелациите между имплицитните и експлицитни показатели често са много ниски. Това може да се дължи на липсата на интроспективен достъп на лицата по отношение на имплицитно оценените атитюди или нежеланието им да изразяват една и съща тенденция спрямо експлицитните показатели, вече оценени чрез имплицитните (Fazio & Olson, 2003). Различни проучвания, използващи имплицитни показатели, показват връзка с експлицитни показатели по социално безспорни теми. Fazio и Olson обясняват тези резултати с посочения по-горе модел MODE: с повишаване на чувствителността към проти-

воречива тема, вероятността мотивационните фактори да повлияят върху експлицитния показател нараства. Преднамерените процеси се активират, което повлиява върху автоматично активираните процеси. Според модела MODE, мотивацията и възможността влияят върху степента на корелация между експлицитни и имплицитни данни. С високо ниво, както на мотивация, така и на възможност да потискат автоматични атитюди, имплицитните и експлицитните показатели следва да корелират в по-ниска степен, в сравнение с ниските равнища на мотивация и възможност (Fazio&Olson, 2003).

2.4. Мотивация за контрол на предразсъдъчните реакции

Емпиричните данни за връзката между експлицитни и имплицитни показатели са разнородни. Публикуваните корелации като цяло са по-скоро ниски, но положителни (Gawronski, 2002). Има редица фактори, обясняващи ниската конвергенция на двата вида за измерване: различни скали по съдържание, ниска надеждност на имплицитните показатели, ниска валидност на експлицитните показатели вследствие на интроспективни ограничения, и съображения, свързани със себепредставянето (Fazio et al, 1995). Ако експлицитните атитюди се отклонят от доминиращите социални норми, те са по-податливи на положително себепредставяне (Fazio и др., 1995).

В статия за разработването на скала за мотивацията за контрол на предубедените реакции, Dunton и Fazio (1997) съобщават, че изразяването на расовите предразсъдъци по показателите на въпросника изглежда, че е опосредствано от степента, до която респондентите се стремят да контролират процеса на изразяване на предразсъдъците. Освен това те констатираат, че различията между самоотчета за расови предразсъдъци и ненаатрапчивото оценяване на расовите атитюди могат да бъдат предвидени от резултатите, свързани с мотивацията за контрол върху предразсъдъчните реакции. Съответствието между експлицитни и имплицитни показатели се оказва по-високо сред онези, които имат по-висок бал по скалата за мотивация. С оглед получаването на по-ясни резултати, решихме да включим в нашето проучване версията на немската скала за мотивация за контрол на предубедени реакции (Banse&Gawronski, 2003), за да се проучи нейния опосредстващ ефект по отношение на конвергенцията между имплицитните и експлицитни показатели.

3. МЕТОД

3.1. Участници и дизайн

Общо 91 ученици (72% жени, на възраст 21,7 г., $SD=4.0$, обхват 17–44 години) от Университета в Саарланд участваха в първата част на изследването. Повечето от тях са посещавали уводен курс по психология. За да бъдат контролирани въз-

можните ефекти на последователността, ние измерихме експлицитните показатели преди събирането на данни по задачата за имплицитни предразсъдъци сред участниците. Накарахме участниците да смятат, че ще вземат участие в две независими изследвания: едно проучване и един експеримент за учене и памет. В първото изследване те трябваше да попълнят анкета, която включва всички експлицитни показатели за предразсъдъци.

Второто проучване, обявено като експеримент за обучение и памет, съдържаше имплицитен показател за предразсъдъци насочени към мюсюлманите. Чрез подчертаване на различната цел на второто изследване, ние доведохме участниците до убеждението, че двете части са изцяло независими. 38% от 91 студенти участваха доброволно в частта за обучение и памет, която основно обслужваше имплицитното оценяване на атитюдите спрямо мюсюлманите и събирането на отговорите им по отношение скалата за мотивация за контрол на предубедени реакции (MVV-16). Средната им възраст беше 21,8 г., като 63 % са жени. Те получиха кредитите за всяка част от проучването поотделно.

3.2. Инструментарии

В изследователската част всички участници бяха помолени да попълнят въпросник, съдържащ четири различни експлицитни показатели за наличие на предразсъдък:

„Десният“ авторитаризъм (RWA) беше измерен чрез 12 елемента, разработени от Funke (2003) последовател на Altemeyer (1988 г.). В RWA, три балансирани субскали, всяка състояща се от четири айтема, отчитат самоотчетената авторитарна агресия (“Това, от което страната ни наистина има нужда е вместо повече „граждански права“ да е налице обществен ред и сигурност“), авторитарно подчинение (“Подчинението и уважението на властта са най-важните ценности, на които трябва да се научат децата“), и конвенционалност (“Оттеглянето от традицията един ден ще се окаже фатална грешка, „). Скалата е избрана тъй като позволява да се изследва влиянието на глобалния авторитаризъм и на трите му характеристики поотделно. Глобалният резултат RWA за всички 12 позиции, има приемлива вътрешна консистентност (в диапазона от 0,76 до 0,81) и приемливи оценки за съдържание и конструктор (Funke, 2003, 2005; Schneider & Hiber, 2007, 2010).

Нагласите към нелегалната имиграция бяха измерени от пет-айтемна скала на анализ Mokken, докладвана от Pernice, Van der Veer, Ommundsen и Larsen (2008). В немска извадка ($N = 131$) пет-айтемната скала корелира в рамките на 0,85 с 20-айтемната версия на атитюдите към нелегалната имиграция, като алфа на Кронбах е 0,73.

Нагласите към исляма бяха оценени от три елемента, взети от Cohrs, Moschner, Maes и Kielmann (2005), отнасящи се до опасността от исляма (алфа на Кронбах равна на 0,85). Примерен айтем, свързан със заплаха, е: „Големият

брой на училища, в които се преподава Корана и броят на джамии в Германия, показват колко сме вече инфилтрирани от исляма“.

Имигрантска квота. Беше добавен айтем за измерване на социалната дистанция спрямо хората с имигрантски произход: „Федералният комисар от имиграционното управление предложи да се въведе имиграционна квота за сектора на обществените услуги. На едно от всяко пето държавно работно място трябва да се назначават хора с имигрантски произход. Какво мислите за това?“

Скала за мотивация за контрол на предразсъдъчни реакции. Мотивацията за контрол на предразсъдъчни реакции (Banse & Gawronski, 2003) е оценена чрез 16 айтема на една немска адаптация на скалата за мотивацията за контрол на предразсъдъчни реакции от Dunton и Fazio (1997). Цялостната оценка на мотивацията да се действа без предразсъдъци към дискриминирани малцинства (MVV-16) включва всички 16 айтема и има приемлива вътрешна консистентност (0,81). Айтемите могат да бъдат подредени в следните три, факторно извлечени субскали: поведенчески контрол (алфа = 0,75; включва 8 айтема като „Не трябва да се правят негативни коментари за малцинствата в обществото“), осъзнаване на собствените предразсъдъци (алфа = 0,61; четири айтема, като „Човек трябва осъзнае собствения си предразсъдък“), и непредубедено самопредставяне (алфа = 0,64, четири айтема, като например „Нямам нищо против, ако някой ме смята за предубеден към малцинствата“).

С изключение на въпроса за имигрантската квота, на който се отговаря по три-степенна скала за оценка, на всички айтеми беше отговаряно по седемстепенни скали, вариращи от „категорично не съм съгласен“ (-3), до „напълно съм съгласен“ (3).

Задача за афективно стимулиране. Имплицитните атитюди към мюсюлманите са оценени с помощта на задача за афективно стимулиране. Като стимули бяха използвани снимки на мюсюлмани, произхождащи от Йордания, Турция, Тунис и Иран, както и снимки от германци. Снимките са направени от професионалист фотограф в стила на биометрични паспортни снимки. Тридесет лица бяха помолени да оценят всяка снимка по валентност, интелигентност и привлекателност, чрез седемстепенна скала за оценка (-3 до +3). Освен това, те трябваше да идентифицират лицата като арабски или германски, за да е сигурно, че използваните лица са ясно разграничими. Пример за мюсюлманско-германска двойка е даден на фиг. 1.

Фиг. 1. Мюсюлманско-германска двойка

Целите на задачата за афективно индуциране се състои от шест положителни снимки (например цветя или облаци) и шест негативни снимки (например боклук или катастрофирал автомобил) на Международната система за афективно изобразяване (IAPS, Ланг, Брадли и Кътбърт, 1997). За провеждане на предварително изследване и на задачата за афективно индуциране беше използван компютърен софтуер Inquisit 3.0.4.0 (милисекунда Софтуер ООД, 2006) Задачата за афективно индуциране се състои от 16 стимула (8 мюсюлмански лица и 8 германски лица) и 12 цели (6 положителни картини и 6 отрицателни). Стимулите бяха експонирани за 100 ms, следвани от бял екран за 100 ms, след което бе показван целевият обект. На целевия обект трябваше да се отговаря в рамките на 700 ms. Ако не се отговори навреме, на екрана се появява съобщението „забави се“. Задачата на участниците е да се оцени целевият обект според неговата валентност (положителна спрямо негативна). За положителна цел те трябваше да натиснат бутон „5“, за негативна цел бутон „А“.

Задачата за афективно индуциране беше създадена като приложно звено, състоящо се от 32 опита и четири основни звена, състоящи се от 64 опита. В основните звена, всяко лице е показано два пъти, последвано от един негативен целеви обект и два пъти от положителен целеви обект. Стимулите и целевите обекти бяха показани и разпределени на случаен принцип. След всяка отделна част, участниците получаваха обратна връзка за изпълнение си.

3.3. Процедура

Нашето проучване се състои от две части. Първата част е използвана за администриране на всички експлицитни показатели за предразсъдъци при едно вътрешногрупово изследване. За покриване на имплицитното изследване на атитюдите към мюсюлманите, втората част на нашето проучване беше оформено като експеримент за обучение и памет. В началото на лабораторната сесия всички участници бяха подложени на субтест по един стандартизиран тест за учене и памет (LGT-3, Вdumler, 1974). Беше им предложен списък от 20 прости рисунки на конкретни обекти (например рисунка на ябълка) и им беше дадена минута учене. Във фазата на възпроизвеждане участниците трябваше да си спомнят какво е имало на рисунката; в края на експеримента участниците отговаряха на въпросите по скалата за мотивация за контрол на предразсъдъчни реакции.

4. РЕЗУЛТАТИ

Средните стойности, стандартните отклонения и надеждността за всички експлицитни показатели са представени в табл. 1.

Поради наблюдаваната ниска надеждност на трите подскали от RWA, само сумарният резултат беше включен в допълнителни анализи на данните.

Таблица 1. Описателна статистика на всички експлицитни показатели

Променлива	Айтем(и)	Брой участници	Алфа на Кронбах	М	SD
RWA общо	12	91	.72	32.5	8.7
- агресия	4	91	.41	13.3	4.2
- подчинение	4	91	.50	8.7	2.0
- конвенционалност	4	91	.49	12.2	3.7
Нелегалната имиграция	5	91	.72	24.9	5.3
Заплаха от исляма	3	91	.87	8.8	4.8
Имигрантска квота	1	91	---	2.1	0.6
MVV общо *	6	46	.86	86.2	12.4
- поведенчески контрол	8	46	.82	41.4	8.0
- осъзнаване	4	46	.71	24.9	2.3
- самопредставяне	4	46	.76	16.2	3.6

* Скала за мотивация за контрол на предразсъдъчни реакции.

В студентската извадка, 61% смятат инициативата на Федералния комисар по имиграционните въпроси като преждевременна (табл. 2). Ние твърдим, че различията в двете разпределения на отговори отразяват амбивалентността на студентите към враждебно отхвърляне на имигрантските квоти в публичния сектор от германските политици – както от Християндемократическата партия, така и от ляво-центристката опозиция.

Таблица 2. Процент на участниците, ранжиращи въпроса за имигрантска квота в сегашното проучване ($N = 91$) и в национално интернет проучване ($N = 4442$)

Инициативата за имигрантската квота е	Студентски извадка ($n = 91$)	Онлайн проучване ($n = 4442$)
Добра и правилна	15%	6%
Преждевременна	61%	8%
Много лоша идея	24%	86%

4.1. Задача за афективно стимулиране

Задачата за афективно стимулиране бе реализирана за оценка на имплицитните нагласи към мюсюлманите. Латентните отговори бяха отчетени и анализирани. Очакването беше, че негативното отношение към мюсюлманите ще доведе до забавяне на латентните отговори, когато се представят несъгласувани констелации на стимул–цел, в сравнение с кон-

груентните констелации. Снимка на мюсюлмани, последвана от положителна картина и снимка на германец, последвана от негативна картина се определят като несъгласувани, а снимка на мюсюлманин, последвана от негативна картина и германец, последван от положителна картина се третират като конгруентни.

С цел да се анализира стимулният ефект, за всеки от участниците беше изчислена средната латентна реакция за конгруентни опити и неконгруентни опити. Тогава средната стойност за конгруентни опити беше извадена от средната стойност на неконгруентните опити. За участниците с негативни нагласи към мюсюлманите, това изваждане трябва да доведе до положително различие, която значително се отклонява от нула. В нашата извадка от 35 лица, всички латентни отговори под 200 ms и над 700 ms (крайният срок на отговорите) бяха изключени от следващите анализи (Wentura & Degner, 2010 г.). Средното различие между конгруентни и неконгруентни опити беше 2,6 ms ($SD = 12,3$) и не е значимо ($t(34) = 1,26, p < 0,22$). В извадката не се наблюдаваха значими имплицитни атитюди към мюсюлманите.

4.2. Отношения между експлицитни показатели, задача за афективно стимулиране и мотивация за контрол върху предразсъдъчни реакции.

Корелации за zero-order за всички променливи са представени в табл. 3. Противно на нашите очаквания, афективното стимулиране не е свързано статистически значимо с експлицитно изразените предразсъдъци (RWA: $R = -.16$, НЧ, нелегална имиграция: $R = 0,11$, НЧ; заплахата от исляма: $R = -.12$, НЧ; имигрантска квота: $R = -.12$, НЧ), но мотивацията за контрол на предразсъдъчни реакции играе ключова роля за обяснението на връзката между имплицитните и експлицитни показатели за атитюдите. Субскалата „осъзнаване на собствените предразсъдъци“ корелира значимо с афективното стимулиране ($p < 0,01$), авторитаризма ($c = -.33, p < 0,05$), атитюдите към нелегалната имиграция ($R = 0,47, p < 0,01$), както и със заплахата от исляма ($R = -.34, p < 0,05$).

Таблица 3. Zero-order корелация между експлицитен предразсъдък (броят на лицата варира между 90 и 92), задачата за афективно стимулиране и мотивацията за контрол върху предразсъдъчните реакции (защрихованата част: брой на лицата варира между 35 и 37)

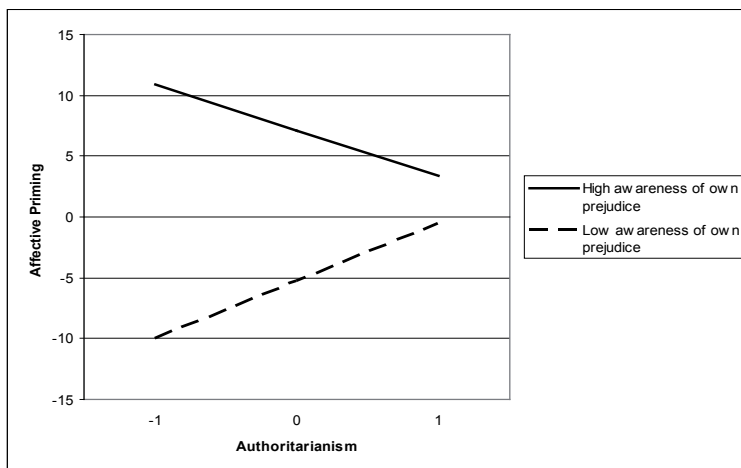
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
RWA общо								
Нелегалната имиграция	-.54**							
Опасност от исляма	.51**	-.61**						
Имигранти квота	.12	-.25*	.26*					
Отстраняване	-.16	.11	-.12	-.12				
MVV-общо	-.39*	.43**	-.22	-.31	.35*			
Поведенчески контрол	-.20	.26	-.03	-.29	.29	.94**		
Осъзнаване	-.33*	.47**	-.34*	-.16	.51**	.63**	.46**	
Самопредставяне	-.60**	.51**	-.40*	-.26	.18	.79**	.58**	.41**

* $P < 0,05$; ** $p < 0,01$ (2-опашка)

За да се проучат опосредстващите ефекти на мотивацията за контрол на предразсъдъчните реакции, се проведеха няколко регресионни анализа. Всички предикторни променливи са Z-стандартизирани и интеракциите бяха изчислени чрез мултиплициране на предикторни променливи (Aiken и Запада, 1991). В първия регресионен анализ селектирахме мотивацията за контрол върху предразсъдъчните реакции, авторитаризма и взаимодействието на двете като предиктори и афективното стимулиране, като критерий. Не получихме нито значителни основни ефекти (мотивация за контрол на предразсъдъчни реакции: $B = 3,68$, $SE = 2.50$, $\beta = 0,30$, $p = .15$; авторитаризъм: $b = -.52$, $SE = 2.06$, $\beta = -.05$, $p = 0.80$), нито значима интеракция ($b = -1.09$, $SE = 2.41$, $\beta = -.09$, $p = 0.65$).

На следващо място се фокусирахме върху прогностичната сила на трите субскали на мотивация за контрол на предразсъдъчни реакции (поведенчески контрол, осъзнаването на собствените предразсъдъци и самопредставяне). Множественият регресионен анализ с осъзнаването на собствените предразсъдъци, авторитаризма и взаимодействието на двете като предиктори и афективното стимулиране като критерий разкриват значим основен ефект за осъзнаване на собствените предразсъдъци ($b = 6,16$, $SE = 1,84$, $\beta = 0,52$, $p < 0,01$), $R^2 = 0,19$, $F(2, 32) = 5.04$, $p = 0.01$) и значима интеракция за осъзнаване на собствените предразсъдъци и авторитаризма ($b = -4,23$, $SE = 1,96$, $\beta = -.32$, $p = 0,04$), R^2 промяна = $0,10$, $F(1, 31) = 4,65$, $p = 0,04$). Няма значим основен ефект за авторитаризма ($b = 0,49$, $SE = 1,73$, $\beta = 0,04$, $p = 0,78$). Обикновените анализи на наклона на кривата (Вж: Aiken & West, 1991)

показват тенденция за положителна връзка между афективно стимулиране и авторитаризъм, когато осъзнатостта за собствените предразсъдьци е ниска ($\bar{b} = 4,72, SE = 2,77, \beta = 0,43, p < 0.10$), но не и когато осъзнатостта за собствените предразсъдьци е висока ($\bar{b} = -3,75, SE = 2.46, \beta = -.34, p = 0.14$). Резултатите са показани на фигура 2.

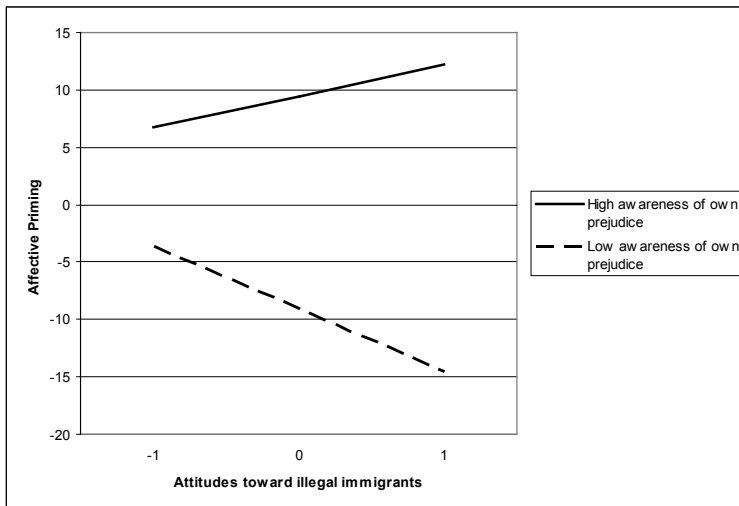

Фигура 2. Анализи на наклона за интерпретиране на взаимодействието между осъзнатостта за собствения предразсъдьк и авторитаризма

— Висока осъзнатост на собствения предразсъдьк
 - - - Ниска осъзнатост на собствения предразсъдьк

Множественият регресионен анализ на осъзнатостта на собствените предразсъдьци, нагласите към нелегалните имигранти и интеракцията на двете като предиктори, както и афективното стимулиране като критерий, разкриват значим основен ефект за осъзнаване на собствените предразсъдьци ($\bar{b} = 9,25, SE = 1.98, \beta = 0,78, p < 0,01$), $R^2 = 0,21, F(2, 32) = 5,53, p < 0.01$) и значителна интеракция на осъзнатостта за собствените предразсъдьци и атигюдите към нелегалната имиграция ($\bar{b} = 4,09, SE = 1,29, \beta = .49, p < 0.01$), R^2 промяна = 0,18, изменението на $F(1, 31) = 10,04, p < 0,01$). Не установихме значим основен ефект на атигюдите към нелегалните имигранти ($\bar{b} = -1.38, SE = 1.62, \beta = -.13, p = .40$). Обикновените анализи на наклона показаха отрицателна връзка на афективното стимулиране и атигюдите към нелегалните имигранти, когато осъзнаването на собствените предразсъдьци е ниско ($\bar{b} = -5.47, SE = 2.03, \beta = -.52, p = .01$), но не и когато осъзнатостта на собствените предразсъдьци е висока ($\bar{b} = 2,71, SE = 2.11, \beta = 0,26, p = .21$). Резултатите са показани на фигура 3.

Фигура 3. Анализи на наклона за интерпретиране на интеракцията между осъзнатостта за собствените предразсъдъци и атитюдите към нелегалните имигранти

При участниците с ниско равнище на осъзнатост на собствените предразсъдъци се наблюдава отрицателна връзка между имплицитно и експлицитно измерване. Този ефект не възникна за участниците с високо равнище на осъзнатост на собствените предразсъдъци.

5. ДИСКУСИЯ

Основната цел на изследването бе да се проучат възможните връзки между експлицитни и имплицитни показатели на предразсъдъците в контекста на авторитарни нагласи към хората от мюсюлманските страни. На този фон, проведохме изследване чрез въпросник, оценяващ авторитаризма, атитюдите към нелегалната имиграция и заплахата от исляма. Част от лицата взеха участие в задача за емоционално стимулиране, за да се оценят атитюдите им имплицитно. Освен това, ние оценихме мотивацията за контрол на предразсъдъчните реакции, в ролята му да опосредства връзката между различните методи за оценка на предразсъдъци.

Въпреки че бяха наблюдавани консистентни корелации между експлицитни показатели, задачата за афективно стимулиране не беше значимо свързана с тези показатели. Мотивацията за контрол на предразсъдъчни реакции, по-специално субскалата за осъзнаване на собствените предразсъдъци, се оказа свързана, както с експлицитни, така и с имплицитни показатели. Тези констатации доведоха до редица множествени регресионни анализи, за да се научи повече за опосредстващия ефект на връзката между експлицитни и им-

плицитни показатели. Когато осъзнатостта за собствения предразсъдък е ниска, експлицитните и имплицитните показатели корелират. Затова е разумно да се приеме, че осъзнатостта на собствения предразсъдък е важна променлива, опосредстваща връзката между експлицитни и имплицитни показатели на въпросника и афективното стимулиране.

Не констатирахме общ ефект на стимулиране за цялата извадка. Това може да има различни причини. Липсата на цялостен ефект на стимулиране може да се дължи на факта, че използваните снимки не са били представителни или прототипни за категориите „мюсюлманин“ и „германец“. Прототипността на стимулите, които се използваха е предварително условие за валидност на задачата за афективно стимулиране“ (Fazio & Olson, 2003).

Освен това, ние не приложихме едно стандартно стимулно състояние, за да се гарантира, че нашата задача за афективно стимулиране се е реализирала по подходящ начин (вж. Wentura & Degner, 2010).

Бъдещите изследвания трябва да продължат разглеждането на предикативната сила на задачите за афективно стимулиране, използвайки стимулни думи свързани с исляма за по-доброто разбиране на сложните връзки между експлицитни и имплицитни атитюди в контекста на имигрантските нагласи.

ЛИТЕРАТУРА

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D.J. & Sanford, N.* (1950). The authoritarian personality. New York: Harper.
- Aiken, L. S. & West, S. G.* (1991). Multiple regression: Testing and interpreting interactions. Newbury Park, CA: Sage.
- Altemeyer, B.* (1981). Right-wing authoritarianism. Winnipeg, Canada: University of Manitoba Press.
- Altemeyer, B.* (1988). Enemies of freedom: Understanding right-wing authoritarianism. San Francisco: Jossey Bass.
- Altemeyer, B.* (1996). The authoritarian specter. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Avero, P., & Calvo, M. G.* (2006). Affective priming with pictures of emotional scenes: The role of perceptual similarity and category relatedness. Spanish Journal of Psychology, 9, 10–18.
- Banse, R. & Gawronski, B.* (2003). Die Skala Motivation zu vorurteilsfreiem Verhalten: Psychometrische Eigenschaften und Validität. Diagnostica, 49, 1, 4–13.
- Bäumler, G.* (1974). Lern- und Gedächtnistest (LGT-3). Göttingen: Hogrefe.
- Carroll, N. C., & Young, A. W.* (2005). Priming of emotion recognition. The Quarterly Journal of Experimental Psychology, 58A, 1173–1197.
- Cohrs, J. C., Moschner, B., Maes, J. & Kielmann, S.* (2005). The motivational bases of right-wing authoritarianism and social dominance orientation: Relations to values and attitudes in the aftermath of September 11, 2001. Personality and Social Psychology Bulletin, 31, 1425–1434.
- Degner, J., Wentura, D., & Rothermund, K.* (2006). Indirect assessment of attitudes with response-time-based measures. Chances and problems. Zeitschrift für Sozialpsychologie, 37, 131–139.

- De Houwer, J., & Moors, A.* (2007). How to define and examine the implicitness of implicit measures. In B. Wittenbrink & N. Schwarz (eds.) *Implicit measures of attitudes: Procedures and controversies* (pp. 179–194). New York: Guilford Press.
- Devine, P. G.* (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 5–18.
- Dovidio, J.F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B., & Howard, A.* (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology: Special Issue on Unconscious Processes in Stereotyping and Prejudice*, 33, 510–540
- Duckitt, J.* (2006). Differential effects of right-wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 684–696.
- Dunton, B. C. & Fazio, R. H.* (1997). An individual difference measure of motivation to control prejudiced reactions. *Society for Personality and Social Psychology*, 23, 316–326.
- Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C. & Williams, C. J.* (1995) Variability in automatic activation as an unobstrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 1013–1027.
- Fazio, R. H., Sanbonmatsu, D. M., Powell, M. C., & Kardes, F. R.* (1986). On the automatic activation of attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 229–238.
- Fazio, R. H., & Olson, M. A.* (2003). Implicit measures in social cognition: Their meaning and use. *Annual Review of Psychology*, 54, 297–327.
- Fazio, R. H., & Towles-Schwen, T.* (1999). The MODE model of attitude-behavior processes. In S. Chaiken, Y. & Trope(eds.) *Dual-Process Theories in Social Psychology* (pp. 97–116). New York: Guilford Press.
- Funke, F.* (2003). Die dimensionale Struktur von Autoritarismus. [The dimensional structure of authoritarianism]. Unpublished Dissertation, Friedrich Schiller University of Jena, Germany.
- Funke, F.* (2005). The dimensionality of right-wing authoritarianism: lessons from the dilemma between theory and measurement. *Political Psychology*, 26, 195–218.
- Gawronski, B.* (2002) What does the Implicit Association Test measure? A test of the convergent and discriminant validity of prejudice related IATs. *Experimental Psychology*, 49, 171–180.
- Greenwald, A. G., McGhee, D. E., & Schwartz, J. L. K.* (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1464–1480.
- Greenwald, A. G., & Nosek, B. A.* (2001). Health of the Implicit Association Test at age 3. *Zeitschrift für Experimentelle Psychologie*, 48, 85–93.
- Hewstone, W. Stroebe & K. Jonas* (Eds.) (2008). *Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
- Huddy, L., Feldman, S., Taber, C. & Lahav, G.* (2005). Threat, anxiety, and support of antiterrorism policies. *American Journal of Political Science*, 49, 593–608.
- Kessler, T., & Mummendey, A.* (2008). Prejudice and intergroup relations. In M. Hewstone, W. Stroebe & K. Jonas (eds.) *Introduction to social psychology: A European perspective* (4th ed., pp. 290–314). Malden, MA: Blackwell.
- Lang, P. J., Bradley, M. M., & Cuthbert, B. N.* (1997). The International Affective Picture System (IAPS). NIMH Center for the Study of Emotion and Attention.
- Larsen, K. S., Krumov, K., Van Le, H. ., Ommundsen, R. & Van der Veer, K.* (2009). Threat perception and attitudes toward documented and undocumented immigrants in the United States: Framing the debate and conflict resolution. *European Journal of Social Sciences*, 7, 115–134.
- McConnell, A. R., Rydell, R. J., Strain, L. M., & Mackie, D. M.* (2008). Forming implicit and explicit attitudes toward individuals: Social group association cues. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 792–807.

- Millisecond Software LLC* (2010). *Inquisit 3.0.4.0*. (Computersoftware). Seattle,WA: Millisecond Software LLC.
- Olson, M. A., & Fazio, R. H.* (2003). Relations between implicit measures of prejudice: What are we measuring? *Psychological Science*, 14, 636–639.
- Pernice, R. E., Van der Veer, K., Ommundsen, R. & Larsen, K.* (2008). On the use of student sample for scale construction. *Psychological Reports*, 102, 459–464.
- Pew Global Attitudes Survey (2006). Muslims in Europe: Economic worries top concerns about religious and cultural identity. The Pew Global Attitudes Project, Washington.
- Riek, B. M., Mania, E. W. & Gaertner, S. L.* (2006). Intergroup threat and out-group attitudes. A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 10, 336–353.
- Rosenberg, M. J. & Hovland, C. I.* (1966). Cognitive, affective, and behavioral components of attitudes. In M.J. Rosenberg, C.I. Hovland, W.J. McGuire, R.P. Abelson & J.M. Brehm (eds.) *Attitude Organization and Change* (pp. 1–14). New Haven: Yale University Press.
- Schneider, J. F. & Hiber, K. D. (2007) Attitudes toward immigration: Citizenship Test in Germany. *Zeitschrift für Sozialmanagement*, 5, 124–134.
- Schneider, J.F. & Hiber, K.D. (2010) Globalization, authoritarianism, and attitudes toward illegal immigration in a sample of German students. *Zeitschrift für Sozialmanagement*, 8, 115–121.
- Wentura, D. & Degner, J. (2010) A practical guide to sequential priming and related tasks. In B. Gawronski, & B. K. Payne (eds.) *Handbook of Implicit Social Cognition: Measurement, Theory, and Appli*